

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุด และการศึกษาถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ดังนั้นสถาบันการศึกษาโดยเฉพาะตัวครูจะต้องพัฒนาให้มีคุณภาพเสียก่อน และการพัฒนาใด ๆ ถ้าขาดการพัฒนาคนแล้ว การพัฒนานั้นก็ไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้ ดังที่ อุทัย บุญประเสริฐ (2529 : 1) ได้ชี้ให้เห็นว่า การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะพัฒนาก้าวหน้า และการพัฒนานั้นจะเป็นไปได้ดีหรือรวดเร็วมากน้อยเพียงใดนั้นย่อมต้องอาศัยปัจจัยสำคัญ ๆ หลายประการด้วยกัน แต่คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าในปัจจัยสำคัญต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาเหล่านั้น ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource) นับได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะละเลยไปไม่ได้ และเครื่องมือที่สำคัญของสังคมแต่ละสังคมที่มีบทบาททำให้มนุษย์กลายเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาก็คือ การศึกษา สำหรับแนวทางในการจัดการศึกษานั้น จอห์น ดิวอี้ (อ้างใน รัตนา คุณศสวัสดิ์ 2528 : 26) ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การศึกษาเป็นหน้าที่ของสังคม ซึ่งทำให้ผู้นำในสังคมได้เห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น ได้พยายามจัดการศึกษาหลายรูปแบบ รวมทั้งความพยายามที่จะจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง มีการพูดถึงความเสมอภาคทางการศึกษา การศึกษาเพื่อมวลชน การศึกษาสากล และการศึกษาตลอดชีวิต เป็นต้น

วิโนภา บาเว (อุทัย ดุลยเกษม ผู้แปล 2526 : 107) นักคิดชาวอินเดียได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อพัฒนาชนบทว่า "การศึกษาจักต้องมีคุณภาพถึงขั้นที่สามารถฝึกฝนให้เด็กนักเรียนมีความเป็นไททางปัญญา (Intellectual Self-reliance) และสามารถทำให้เด็กนักเรียนเป็นนักคิดที่เป็นตัวของตัวเอง (Independent Thinkers)"

ปัจจุบันนี้ได้มีการผสมผสานการศึกษาให้กลมกลืนกับการพัฒนาชนบทมากขึ้น ซึ่ง หลุยส์ มาลาซซีส (Louis Malassis 1976 : 43-44) ได้ชี้ให้เห็นว่าเนื่องจากสาเหตุต่อไปนี้

1. การศึกษาปัจจุบันไม่ได้จัดขึ้นโดยจุดประสงค์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไม่ว่าจะเป็นเนื้อหา หรือในด้านโครงสร้างและในด้านวิธีการ

2. อัตราการเรียนต่อและระดับการศึกษาต่ำมาก
3. การศึกษายังคงไร้ประสิทธิภาพ ครอบงำที่ยังคิดแต่การพัฒนาเศรษฐกิจ
4. ระดับการศึกษาและอัตราการเข้าเรียนต่อมีความแตกต่างกันมากตามกลุ่มเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภูมิภาคหรือท้องที่ ตลอดจนกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในสังคม

การศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการผลิตกำลังคนในระดับกลางซึ่งเป็นที่ต้องการของประเทศมาก โรงเรียนมัธยมศึกษาจึงมีบทบาทที่จะช่วยในด้านการพัฒนาได้โดยนำหลักสูตรมาปฏิบัติอย่างได้ผล ให้นักเรียนมีความรู้จริง สามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง ตลอดจนให้นักเรียนเป็นสื่อกลางที่จะนำความรู้ และการปฏิบัติไปถึงผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนได้ การศึกษาในระดับนี้จึงเป็นการศึกษาที่จบในตัวเอง และบุคคลที่จบการศึกษาระดับนี้แล้ว จะมีทักษะทางวิชาการ และวิชาชีพเพียงพอที่จะออกไปประกอบอาชีพได้ โดยแต่ละคนต้องเรียนทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพควบคู่กันไป

เพื่อให้การดำเนินการได้ผล กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มอบหมายให้กรมสามัญศึกษา โดยสำนักงานโครงการพิเศษ จัดโครงการที่มุ่งส่งเสริมความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาของชนบท และพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาของโรงเรียนขึ้นเพื่อให้สามารถเป็นแหล่งกลางในด้านวิชาการของชุมชน โครงการนั้นคือโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท มีชื่อย่อว่า มพช. ซึ่งเป็นโครงการภายใต้เงินกู้เพื่อพัฒนาการศึกษา โดยเริ่มดำเนินการครั้งแรกในปีงบประมาณ 2523 โดยให้สอดคล้องกับโครงการพัฒนาการศึกษาครั้งที่ 5 (คพศ.5) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4

แนวการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาชนบทดังกล่าวได้รับการเน้นหนักอีกครั้งหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 โดยรัฐบาลถือว่าการพัฒนาชนบทโดยเฉพาะชนบทยากจน เป็นเป้าหมายหลักที่เร่งด่วนและมีการกำหนดให้กระทรวงต่าง ๆ ประสานร่วมมือกันในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาชนบท ด้วยเหตุนี้กรมสามัญศึกษาจึงเสนอโครงการ "โรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2" หรือ "มพช.2" เข้าไว้ในโครงการพัฒนาการศึกษาครั้งที่ 6 (คพศ.6) อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเริ่มดำเนินการในปีงบประมาณ 2526 - 2530 โดยถือเอาวันสิ้นปี 2529 เป็นปีสิ้นสุดโครงการ และถือเอาวันสิ้นปี 2530 เป็นปีปิดโครงการ

ในส่วนของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นกระทรวงหนึ่งในการดำเนินงานด้านพัฒนาชนบท ได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาโดยเน้นจัดการศึกษาเพื่อชุมชนหรือเพื่อพัฒนาชนบทโดยให้ถือว่าโรงเรียนเป็นของชุมชน และอยู่ในชุมชน แล้วให้ชุมชนได้พัฒนาขึ้นโดยอาศัยโรงเรียนและก่อให้เกิดประโยชน์แก่กันและกันทั้งชุมชนและโรงเรียน ซึ่งสิ่งที่กล่าวข้างต้นนี้ได้มีนักศึกษานำมา กำหนดเป็นโครงการพัฒนาโรงเรียนชุมชนขึ้นหลายโครงการ และในส่วนของการทำงานพัฒนา และความคาดหมายของโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 นั้น สวัสดิ์ อุดมโกชน์ (ม.ป.ป. : 5) ได้อธิบายไว้ดังนี้

1. ระยะดำเนินงาน (ปีงบประมาณ 2526 - 2530)

1.1 โรงเรียนมีห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ โรงฝึกงาน เครื่องมือ และอุปกรณ์การศึกษา รวมทั้งครุภัณฑ์ครบตามที่กำหนดไว้ในแผน

1.2 โรงเรียนได้รับการปรับปรุงให้มิดชิด ไฟฟ้าและแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้

1.3 บุคลากรในโรงเรียนได้รับการฝึกอบรมสาขา บริหาร วิชาการ และสนับสนุนการสอน ผู้บริหารและบุคลากรสำคัญของโรงเรียนได้รับการอบรมเรื่องหลักการและการดำเนินงานในโรงเรียนชุมชน

2. ระยะดำเนินงานและภายหลังสิ้นสุดโครงการ

2.1 โรงเรียนควรสามารถจัดแผนการเรียนการสอนได้กว้างขวางสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น

2.2 โรงเรียนควรได้ใช้เครื่องมือ อุปกรณ์และบุคลากรที่ได้รับการศึกษาอบรมอย่างคุ้มค่าและเกิดผลดีต่อการเรียนการสอน

2.3 โรงเรียนควรได้ใช้ทรัพยากรที่ได้รับให้เกิดประโยชน์แก่เยาวชนและผู้ใหญ่ในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่

2.4 โรงเรียนควรได้ให้บริการด้านอาคารสถานที่ เครื่องมือ อุปกรณ์ และบุคลากร ให้เกิดประโยชน์แก่นักเรียนและชุมชนได้กว้างขวางขึ้น

2.5 โรงเรียนควรได้ร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการใช้ทรัพยากรของโรงเรียน และได้เป็นแหล่งกลางในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนหรือกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาชุมชน

เพื่อให้โรงเรียนปฏิบัติได้โดยไม่สับสน กรมสามัญศึกษา (527 11) จึงจัดลำดับ และสรุปหน้าที่ของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทไว้ดังนี้ หน้าที่ประการแรกคือการสอนและการอบรมนักเรียน ถือเป็นหน้าที่หลัก และถือเป็นความรับผิดชอบโดยตรงของโรงเรียน ส่วนหน้าที่ ประการที่สองและสามคือทำให้ความรู้ประชาชน และการบริการชุมชน นั้น เป็นหน้าที่รอง ซึ่ง โรงเรียนจะดำเนินการตามความสามารถและกำลังของแต่ละโรงเรียน

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า งานด้านการเรียนการสอนตามหลักสูตร หรืองานด้านวิชาการ เป็นหน้าที่หลักที่ต้องได้รับการพัฒนาเป็นอันดับแรก ประกอบกับแนวคิดในการพัฒนาการศึกษาได้มุ่ง ให้ความสำคัญของเรื่อง "มานุษยนิยม" มากขึ้นจึงได้เน้นการพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ เป็นอันดับแรกและผู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือ "ครู" ดังที่ อุดม ปัญญา (2528 : 19) ชี้ให้เห็นว่างานวิชาการของโรงเรียนในด้านการเรียนการสอนถือเป็นหัวใจ ที่สำคัญ ดังนั้นโรงเรียนจะต้องดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อที่จะพัฒนาผู้เรียนให้ มีคุณภาพและประสิทธิภาพตามที่หลักสูตรต้องการแต่ปัญหาการเรียนการสอนตามหลักสูตรมีจวบจนพบว่า ครูส่วนใหญ่ยังไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนให้สอดคล้องกับแนวคิดของ แผนการศึกษาที่ว่า การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม

สำหรับบรรยากาศด้านการเรียนการสอนในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทหรือโรงเรียน มพช. นั้นยังพบอุปสรรคอยู่มาก ซึ่ง พยุงศักดิ์ สนเทศ (2529 : 47) ได้กล่าวถึงสภาพโรงเรียน มพช. ไว้สรุปได้ว่า ถึงแม้สภาพการเรียนการสอนโดยทั่วไปจะจัดได้ดีขึ้นก็ตาม แต่โดยสภาพที่แท้จริง นั้น มีความมุ่งหวังที่จะให้นักเรียนได้เพิ่มพูนทักษะวิชาชีพ หรือวิชาอื่น ๆ เพื่อนำกลับไปเผยแพร่ใน ชุมชน เป็นการกระตุ้นให้ชุมชน ได้ตระหนักถึงการศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาตัวเองและสังคม การเรียนการสอนยังคงมุ่งแต่เนื้อหาวิชาสามัญเป็นส่วนมาก การปลูกฝังค่านิยมทางวิชาชีพ เพื่อให้ นักเรียนช่วยตัวเองในด้านอาชีพยังมีน้อย และประการสำคัญนักเรียนยังขาดเจตคติที่ดีต่อการกลับไป พัฒนาท้องถิ่นของตนเอง มีความพึงเพื่อ ดำเนินชีวิตอย่างไร้จุดหมายและไม่รักการทำงานอย่างที่คาด หวังไว้

จากเหตุผลที่กล่าวมา ทำให้เห็นว่าแม้จะมีการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 มาเป็นเวลานานพอสมควรแล้วก็ตาม แต่การเรียนการสอนยังไม่บรรลุผลตามหลักสูตรเท่าใดนัก และในส่วนของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) ที่มีโครงการสนับสนุนเน้นหนักในด้าน

วิชาชีพเป็นอย่างมากนั้น ก็ยังไม่บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอยู่หลายประการ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจว่า น่าจะมีการวิจัยด้านการเรียนการสอน โดยทั่วไปในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบททั่วประเทศ โดยเฉพาะโรงเรียนในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ประจำตำบล เพื่อจะได้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชนบท และผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่า ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ในการหาแนวทางปรับปรุงการเรียนการสอน ซึ่งเป็นหน้าที่หลักประการแรกของทุกโรงเรียนให้มีคุณภาพสูงขึ้น จนสามารถเป็นโรงเรียนชุมชนได้อย่างแท้จริงในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 ในด้านต่อไปนี้

1. การบริหารและบริการหลักสูตร
2. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน
3. การใช้สื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการในชุมชน
4. การวัดผลและประเมินผล

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวิชาการหรือหัวหน้าฝ่ายวิชาการ ซึ่งมีโรงเรียนละ 1 คน อยู่ในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 รุ่นที่ 1-4 ในส่วนภูมิภาค ทั้ง 12 เขตการศึกษาทั่วประเทศ จำนวน 480 โรงเรียน หรือ 480 คน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบข้อมูลที่ละเอียดเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 รุ่นที่ 1-4
2. เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 ของโรงเรียนในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท และโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทั่วไป

3. เป็นแนวทางในการที่จะใช้การศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาชนบทโดยวิธีการให้นักเรียนเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
4. เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาค้นคว้าและการวิจัยต่อไป

คำนิยามในการวิจัย

สภาพการเรียนการสอน หมายถึง สภาวะที่เกิดจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ของโรงเรียนในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 รุ่นที่ 1-4 ในด้านการบริหารและบริการหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การใช้สื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการในชุมชน และด้านการวัดผลและประเมินผล

หัวหน้าฝ่ายวิชาการ หมายถึง ครูผู้ทำหน้าที่บริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 รุ่นที่ 1-4 ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนของทุกหมวดวิชาในโรงเรียน

โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น หมายถึง โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นประจำอำเภอและตำบลที่ได้รับคัดเลือกให้เข้าโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 รุ่นที่ 1-4 ซึ่งจะมีระยะดำเนินงานโรงเรียนละ 3 ปี และต้องใช้หลักสูตรถึงเพียงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในระยะดำเนินงานตามโครงการ ซึ่งโครงการนี้มีระยะดำเนินงานระหว่างปีงบประมาณ 2526 - 2530

โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท หมายถึง โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท กลุ่มที่ 2 รุ่นที่ 1-4 ดำเนินการโดยสำนักงานโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ตามแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 6 (พ.ศ. 2525-2529)

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย